

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΑΒ΄

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ Β΄

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΓΓΛΙΚΑΝΙΣΜΟΣ

ΥΠΟ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΧΑΛΚΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ μελετῶν τὰς ἐπικοινωνίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Ἑτεροδόξων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ἰδίως τὸν Κ' αἰῶνα βλέπει, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία μετ' οὐδεμιᾶς ἄλλης Ἐκκλησίας ἐκαλλιέργησε τοσαύτας σχέσεις ὅσας συνῆψε μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν. Ὁ πόθος διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο τούτων Ἐκκλησιῶν ἐξεδηλώθη ὑπὸ ποικίλης μορφᾶς καὶ κατὰ ἓνα θαυμαστὸν τρόπον.

Ἡ παρούσα μελέτη ἐξετάζει εἰς τρία μέρη τὰς ἐπαφὰς ταύτας μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τῶν σχέσεων μέχρι τοῦ 1960. Εἰς τὸ δεύτερον, τὸ καὶ θεολογικόν, λαμβάνονται τὰ διάφορα θέματα, δογματικῆς ἢ πραγματικῆς ὑφῆς, ἅτινα ἐθίγησαν κατὰ τὰς ἐκατέρωθεν συνομιλίας, μὲ σκοπὸν νὰ καταδειχθῇ ὁ ἐπ' αὐτῶν ἐπιτευχθεὶς μέχρι σήμερον βαθμὸς συμφωνίας. Εἰς δὲ τὸ τρίτον μέρος παρατίθενται κρίσεις τινές καὶ συμπεράσματα ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πορείας τοῦ ὑπὸ μελέτην θέματος, ἅτινα ἴσως θὰ πρέπη νὰ θεωρηθῶσιν ὡς βοηθητικὰ διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον.

Τὰ ὅσα ἀκολουθοῦσι ἄς θεωρηθῶσιν ὡς μία ἐλαχίστη προσφορά εἰς τὴν ἰδέαν καὶ τὴν πραγματικότητα τῆς Ὁρθοδοξοαγγλικανικῆς συνεργασίας.

ΜΕΡΟΣ Α' - ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

1. Ἐπαφὰὶ πρὸ τοῦ Κ' αἰῶνος.

Αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν εἶναι γνωσταί. Πάντως, οὗτος θὰ διεμορφώθη ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῃ διὰ τῆς συγχωνεύσεως δύο ρευμάτων: α) τοῦ Κελτικοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ β) τοῦ Ρωμαϊκοῦ τοιούτου. Ἐνωρὶς ἀναφαίνονται παραδόσεις τινές καὶ περὶ ἀπ' εὐθείας ἐπιδράσεων ἐκ τῆς Ἀνατολῆς. Σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου, ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Καντερβουρίας καθίσταται τὸ κυριώτερον κέντρον ἐνοποιήσεως καὶ διοργανώσεως τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ Χριστιανισμοῦ ὑπὸ τὸν Πάπαν τῆς Ρώμης. Μεταξὺ τῶν πρῶτων Ἀρχιεπισκόπων Καντερβουρίας γνωστοὶ διὰ τὸ ἔργον των εἶναι ὁ Αὐγουστίνος (θ. 604/5) καὶ ὁ Θεόδωρος (θ. 690). Ὁ δεύτερος κατήγετο ἐκ Ταρσοῦ καὶ μολοντί ἐστάλη ἐκ Ρώμης ἀναμφιβόλως θὰ

μετεφύτευσε εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἤθη καὶ ἔθιμα χριστιανικά τῆς Ἀνατολῆς.

Κατὰ τὸν κ. Ἀλιβιζᾶτον ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἐμφανίζεται κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τρία γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα καὶ διεφύλαξε, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, μέχρι τῆς σήμερον:

α') «ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς μέχρι σήμερον συνεδέθη στενώτατα μὲ τὸ ἔθνος καὶ ἐγένετο ἐθνικὴ ἐκκλησία».

β') «ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία ἀπεδείχθη κατ' ἐξοχὴν ἱεραποστολικὴ ἐκκλησία», καὶ

γ') «ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας ὑπῆρξε καὶ ἐν πολλοῖς παραμένει νησιωτικὴ ἐκκλησία».

Μέχρι τῆς Μεταρρυθμίσεως (ΙΣΤ' αἰῶν) ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἀπετέλει τμημα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας ὁμοῦς Ἑρρίκου Η' (1509-1547) ἡ Ἐκκλησία αὕτη, διακόψασα πάντα δεσμὸν πρὸς τὴν Ρώμην, κατέστη ἀνεξάρτητος. Σὺν τῷ χρόνῳ, διεμόρφωσεν ἴδιον τύπον ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καὶ διοικήσεως, διέδωσε δὲ αὐτὸν διὰ τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς τοῦ κόσμου. Ἀπασαί αἱ τοῦ αὐτοῦ τύπου Ἐκκλησίαι, αἱ συνδεόμεναι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας, ἀποτελοῦσι τὴν Ἀγγλικανικὴν Ὁμολογίαν².

Ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἐξῆς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνηται συγκεκριμένως λόγος περὶ τῶν ἐπαφῶν Ἀγγλικανῶν καὶ Ὁρθοδόξων³. Ἐφόσον παρέρχονται οἱ χρόνοι αἱ σχέσεις αὗται ἀναπτύσσονται, λαμβάνουσι ποικίλιαν μορφῶν καὶ ἐξελλίσσονται ἐπὶ τὰ βελτίω. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας δὲν ὑφίστανται σχέσεις γειτονίας ἢ πολιτικῆς κυριαρχίας. Εἶναι μᾶλλον σχέσεις φιλικαί, ἐπιστημονικαί ἢ ἀκαδημαϊκαί. Αὗται ἐπισκιάζοντα κατὰ τι ἐκ τοῦ

1. Τὸ Κύρος τῆς Ἱερουσάλης τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι (ἐφ. Ἀθ.), 1940, σ. 20-21.

2. Τοιαῦται θεωροῦνται αἱ Ἐκκλησίαι ἐκεῖναι, αἵτινες ἀναγνωρίζουσιν ὡς πρῶτον μεταξύ ἴσων τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Καντερβουρίας. Τὸ 1958 (Θ' Συνέδριον τοῦ Λάμπειθ) ἦσαν: ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας, Ἀρχιεπισκοπαὶ Καντερβουρίας καὶ Ἰόρκης, τῆς Ἰρλανδίας, ἐν Οὐαλίᾳ, ἡ Ἐπισκοπιανὴ Ἐκκλησία τῆς Σκωτίας, ἡ Προτεσταντικὴ Ἐπισκοπιανὴ Ἐκκλησία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, τοῦ Καναδά, τοῦ Πακιστάν, Ἰνδιῶν Βουρμαίας καὶ Κεϋλάνης, τῆς Αὐστραλίας, τῆς Νέας Ζηλανδίας, τῶν Δουτικῶν Ἰνδιῶν, τῆς Ἰαπωνίας, τῆς Κίνας, τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς, τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς καὶ διάφοροι ἱεραποστολικαὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι, τελοῦσαι ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Καντερβουρίας. Αἱ διάφοροι ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας Ἀρχιεπισκοπαὶ ἤρχισαν διαμορφούμεναι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς. Σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἀγγλικανῶν πιστῶν εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον κυμαίνεται μεταξύ τῶν 40-50 ἑκατομμυρίων.

3. Τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀπαρτίζουσι τὰ Πατριαρχεῖα ΚΠόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Ρωσίας, Ρουμανίας, Σερβίας καὶ αἱ Ἀυτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι Κύπρου, Ἑλλάδος, Πολωνίας, Ἀλβανίας, Γεωργίας καὶ Βουλγαρίας. Μεταξὺ τῶν Πατριαρχῶν καὶ Ἀρχιεπισκόπων πρωτεῖον τιμῆς ἔχει ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Οἱ Ὁρθόδοξοι εἰς ὅλοκληρον τὸν κόσμον φθάνουν τὰ 150-200 ἑκατομμύρια πιστῶν.

κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐμφανισθέντος παράγοντος τοῦ προσηλυτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἕμως εὐτυχῶς παύει νὰ ὑφίσταται ἀργότερον. Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Κ' αἰῶνος αἱ σχέσεις ἐξακολουθοῦσι νὰ ἐμφανίζονται φιλικαὶ καὶ ἀκαδημαϊκαί.

Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα βλέπομεν τὴν ἀνταλλαγὴν ἐπιστολῶν μεταξὺ τῶν Ἀρχιεπισκόπων Καντερβουρίας καὶ Ἱεραρχῶν ἐν Ἀνατολῇ. Οὕτω ὁ Μητροπολίτης Φιλαδελφείας Γαβριὴλ ὁ Σεβῆρος (θ.1615) γράφει ἐκ Βενετίας πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Καντερβουρίας, παρακαλῶν αὐτῶν ὅπως εὐχῆται «ὕπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας»⁴.

Γνωσταὶ εἶναι αἱ σχέσεις, τὰς ὁποίας συνῆψε Κύριλλος ὁ Λούκαρις⁵, ὡς τε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (1601-1620) καὶ ΚΠόλεως (1620-1638) μετ' ἐκπροσώπων τῆς Ἀγγλικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ

4. Τ. Π. Θέμελη, Ἐπιστολὴ τοῦ Φιλαδελφείας πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῶν Ἀγγλων, Νέα Σιών (ἐφ. ΝΣ) 8 (1909) 256. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Τὸ ζήτημα περὶ τοῦ κύρους τῶν Ἀγγλικανικῶν Χειροτονιῶν, Ἱεροσόλυμα (ἐφ. Ἱερ.), 1925, σ. 24.

5. Ἱ. Βελανδιώτου, Ὁ κατὰ Κυρίλλου ἄδικος ἀναθεματισμὸς, Ἀθ., 1906. Τοῦ Αὐτοῦ, Ὁ πολυφθμὸς καὶ πολυσοφορὸς Κύριλλος ὁ Λούκαρις Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, Ἀθ., 1907. Τοῦ Αὐτοῦ, Κύριλλος ὁ Λούκαρις, ΝΣ 7 (1908) 47 ἐξ. Μ. Γεδεών, Κύριλλος ὁ Λούκαρις, Κωνσταντινούπολις (ἐφ. ΚΠ), 1876. Τοῦ Αὐτοῦ, Οἱ Διδάσκαλοι τοῦ Λουκάρεως, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια (ἐφ. ΕΑ) 9 (1888-9) 122 ἐξ. Τοῦ Αὐτοῦ, Πατριαρχικὸι Πίνακες, ΚΠ, 1890. Ἀ. Δημητρακοπούλου, Βίος τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Μ. Π. Βρετοῦ, 1870, σ. 41-51. Τ. Θέμελη Ἡ Ἐπιστολὴ τοῦ Λουκάρεως πρὸς τὸν Ἄμποττ, ΝΣ 8 (1909) 30. Ἱ. Ν. Καρμίρη, Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμὸς, (ἐφ. ΟΠ), τ. Ι., Ἀθ., 1937. Κύριλλος ὁ Λούκαρις (1572-1638), Τόμος ἐκδιδόμενος ἐπὶ τῇ τριακοσεταιηρίδι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1638-1938) ἐπιμελεία τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν καὶ Συλλόγου Μεσαιωνικῶν Γραμμμάτων, Ἀθ., 1939. Μ. Ι. Μανούσκα, Ἡ Ἀνέκδοτος Μυστικὴ Ἀλληλογραφία τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως πρὸς τὸν Ἀγγλον Πρεσβευτὴν ἐν ΚΠ Σερ Θ. Ρούη (1625-1628), Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, Ἀθ., 1956, II, 533-543. Δ. Σ. Μπαλάνου, Ἡ Ὁμολογία Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, Ἀθ. 4906. Τοῦ Αὐτοῦ, Ἡ Λουκάρειος Ὁμολογία, Ἀθ., 1907. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Βιβλιογραφικὸν Σημείωμα Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, Νέα Ἡμέρα Τεργέστης, 1903, ἀρ. 1489, 1490. Τοῦ Αὐτοῦ, Ἀπολογία Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως Πατριάρχου ΚΠ., Ἱερ., 1905 καὶ Γαλλ. 1906. Τοῦ Αὐτοῦ, Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Καντερβουρίας Ἄμποττ, ΝΣ 3 (1906) 1-10. Τοῦ Αὐτοῦ, Ἱστορικαὶ Μελέται, Ἱερ., 1906. Τοῦ Αὐτοῦ, Κύριλλος ὁ Λούκαρις, Τεργέστη, 1907, β' ἐκδ. Ἀθ., 1939. Τοῦ Αὐτοῦ, Λουκάρεια, Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος (ἐφ. ΕΦ) 17 (1918) 204-213. Τοῦ Αὐτοῦ, Σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Διαμαρτυρομένων ἀπὸ Ἱερσίου β' μέχρι Κυρίλλου Λουκάρεως, Ἱερ., 1927. Τοῦ Αὐτοῦ, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀλεξάνδρεια (ἐφ. Ἀλ.), 1935. Μ. Ρενιέρη, Κύριλλος ὁ Λούκαρις ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, Ἀθ., 1859. Ἐμμ. Τσουδεροῦ, Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις, Ἀθ., 1939. Μ. Χαμουδοπούλου, Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἡ πρώτη ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἄνοδος, ΕΑ 3 (1882-3) 51 ἐξ. Γ. Α. Χατζηαντωνίου, Κύριλλος Λούκαρις, Ἀθ., 1954. Βοηθητικὰ θεωροῦνται καὶ τὰ σχετικὰ κεφάλαια εἰς τὰ Ἐγχειρίδια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Germanos of Thyateira, Kyrillos Loukaris, 1572-1638, London: SPCK, 1951.

Πόλει συνεδέθη μετὰ τοῦ Ἀγγλοῦ Πρεσβευτοῦ Θωμᾶ Ρούη καὶ τοῦ Ἀγγλικανοῦ Ἐφημερίου τῆς Πρεσβείας. Σχέσεις εἶχε μετὰ τῶν Ἀρχιεπισκόπων Καντερβουρίας Ἀμποττ (1611-1633) καὶ Λώντ (1633-1645). Εἰς Ἐπιστολὴν του ὁ Ἀμποττ⁶ παρεκάλει τὸν Λούκαριν ὅπως ἀποστείλῃ νέους εἰς Ἀγγλίαν. Οὗτος δ' ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐστέλλει Μητροφάνην τὸν Κριτόπουλον (1617)⁷, ὅστις παρέμεινεν εἰς Ἀγγλίαν μέχρι τοῦ 1624, σπουδάζας ἐν Ὁξφόρδῃ καὶ ἐπικοινωνήσας μετὰ πολλῶν προσωπικοτήτων τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ ἔτος 1676 ἦλθεν εἰς Λονδίνον ὁ Μητροπολίτης Σάμου Ἰωσήφ Γεωργηρίνος, ὅστις καὶ ἴδρυσεν τῇ βοήθειᾳ ἄλλων καὶ ἰδίως τοῦ Ἐπισκόπου Λονδίνου Ἐρρίκου Κόμπτον τὸν πρῶτον Ἑλληνικὸν Ὁρθόδοξον ἐν Λονδίῳ ναὸν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σόχο⁸.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἰδρύθη ἐν Ὁξφόρδῃ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ δρος Βενιαμὶν Γούντρωφ Ἑλληνικὸν Κολλέγιον, διὰ θρησκευτικῶν μᾶλλον σκοποῦς, πρὸς μόρφωσιν τῶν ἀπόρων ἐξ Ἀνατολῆς τέκνων τῶν Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων. Τοῦτο ἔνεκα τῆς μὴ τακτικῆς ἐλεύσεως φοιτητῶν ἐξ Ἀνατολῆς δὲν ἐλειτούργησε πέραν τῆς μᾶς δεκαετίας (1699-1705). «Κατὰ τὰ φαινόμενα «τὸ φροντιστήριον» δὲν ἦτο ἐντελῶς ζένον πρὸς προπαγανδιστικῶς σκοπούς»⁹.

Τὸ ἔργον τῆς ἀλληλογνωριμίας ἐβοήθησαν κατὰ πολὺ ἢ ἐν τῇ Πόλει ἡμῶν Πρεσβεία τῆς Ἀγγλικῆς Αὐτοκρατορίας, ἄλλαι διπλωματικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ ἀποστολαὶ ἐν Ἀνατολῇ, οἱ ἐν αὐταῖς ὑπηρετοῦντες Ἀγγλικανοὶ ἱερεῖς, οἱ διάφοροι ταξιδιωτὰ καὶ ὁ κατὰ τὸ 1698 ἰδρυθεὶς ἐκδοτικὸς οἶκος «Σύνδεσμος πρὸς Προαγωγὴν τῆς Χριστιανικῆς Γνώσεως» «Society for Promoting Christian Knowledge». Ὁ οἶκος οὗτος ἔχει ἐκδώσει μέχρι σήμερον σειρὰν ὀλόκληρον τόμων, σχέσιν ἐχόντων πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὰς Ὁρθοδόξους σπουδὰς. Τὸ παράδειγμα τοῦτο θὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλοι ἐκδοτικοὶ οἶκοι, ἰδρυόμενοι ἀργότερον. Γνωστὸς ἐκ τῶν ταξιδίων του εἰς τὰς

6. Ὁ Ἀμποττ εἶναι ὁ πρῶτος Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας, ὅστις ἀνταλλάσσει Ἐπιστολάς μεθ' ἑνὸς Ὁρθοδόξου Πατριάρχου. G.K.A. Bell, *Christian Unity, The Anglican Position*, London: Hodder and Stoughton, 1948, p. 84.

7. Ἰ. Ν. Καρμίρη, *Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος καὶ ἡ ἀνέκδοτος ἀλληλογραφία αὐτοῦ*, Ἀθ., 1937.

8. Μιχαὴλ Κωνσταντινίδου (Ἀμερικῆς), Ὁ ἐν Λονδίῳ Ἑλληνικὸς Ὁρθόδοξος Ναός, Λονδίνον, 1933, Ἑλλ. καὶ Ἀγγλ.

9. Ἰ. Ν. Καρμίρη, ΟΠ, Ι, 318, Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἑκακλησιαστικὴ Ἱστορία, 1928, ΙΙΙ, Β. 103-104. Εὐρύτερον περὶ τοῦ Φροντιστηρίου τούτου ἴδε: Τ. Θέμελη, Τὸ Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον ἐν Ὁξφόρδῃ, ΝΣ 6 (1907) 458 ἐξ. G. Folorovsky, in R. Rouse & St. Ch. Neill, eds., *A History of the Ecumenical Movement*, London: SPCK 1954, p. 162. W. Ch. Emhardt, *Historical Contact of the Eastern Orthodox and the Anglican Churches*, New York: Dep. of Missions and Church Extension of the Episcopal Church, 1920, p. 4. E. D. Tappe, *The Greek College at Oxford, 1699-1705*, Actes du X. Congrès International d'Études Byzantines, Istanbul, 1957, p. 253.

Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς εἶναι ὁ I. Basire, ὅστις παρέσχεν εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους τῶν χωρῶν ἐκείνων, κληρικούς καὶ λαϊκούς, πληροφορίας περὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας¹⁰. Ὁ Paul Rycout (1628-1700), πρόξενος τῆς Ἐταιρείας τῆς Ἀνατολῆς ἐν Σμυρνῇ (1667-1679), διὰ τῆς συγγραφικῆς του δράσεως κατέστησε γνωστὴν ἐν πολλοῖς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν¹¹. Ὁ Ἰωάννης Κόβελ (1638-1722)¹², ἱερεὺς τῆς ἐν τῇ Πόλει ἡμῶν Ἀγγλικῆς Πρεσβείας (1669-1679) καὶ ὁ διάδοχός του Ἐδουάρδος Browne εἰργάσθησαν ἐπὶ τῆς ἰδίας γραμμῆς. Τὸ 1672 ὁ Πατριάρχης ΚΠόλεως Διονύσιος Δ' τῇ προτροπῇ τοῦ Κόβελ καὶ ἄλλων συνεκάλεσε Σύνοδον, δι' ἧς ἐξέδωκε χάριν τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ Χριστιανικῶν «Τόμον Συνοδικὸν» τὴν «Ἀπόκρισιν Συνοδικὴν τοῖς ἐν Βρεττανίᾳ φιλέλλησιν, ἐρωτήσασιν ὅπως φρονεῖ ἡ Ἀνατολικὴ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησία»¹³, ἔνθα ἐδίδοτο ἀπαντήσεις εἰς τὰς ἐρωτήσεις αὐτῶν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μυστηρίων, θείας Εὐχαριστίας, Βαπτίσματος, Ἐπισκοπικοῦ Ἀξιώματος, Ἀγαμίας Κληρικῶν, Ἀλαθῆτου καὶ Ὁρατοῦ τῆς Ἐκκλησίας, Ἐπικλήσεως τῶν Ἁγίων καὶ Προσκυνήσεως τῶν Εἰκόνων Αὐτῶν, Νηστείας καὶ Ἀναγινωσκομένων Βιβλίων τῆς Ἁγίας Γράφῃς. Τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ταύτης ἀπεστάλησαν καὶ ἀργότερον πρὸς τοὺς Ἀνωμότους (IH' αἰῶν).

Κατὰ τὸν IH' αἰῶνα σχέσεις μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων συνῆψαν οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ Ἀνωμοτοὶ¹⁴, οἵτινες δὲν ἐδέχθησαν νὰ δώσωσιν ὄρκον πρὸς τὸν νέον βασιλεῶτα τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμον τῆς Ὁράγγης, σύζυγον τῆς Ἄννης, τῆς θυγατρὸς

10. W.N. Darnell, *The Correspondence of Isaac Basire with a Memoir of his Life*, London 1831. Norman Sykes, in R. Rouse, ed., *Ib.*, pp. 136-7. W. Ch. Emhardt, *Ib.*, pp. 2-3. Clement Lialine, *Anglicanisme et Orthodoxie*, Istana 3 (1956) 48.

11. *The Present State of the Greek and Armenian Churches*, London, 1679.

12. Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου (Ἡλιουπόλεως), *Φωτίσιος Βιβλιοθήκη*, ΚΠ., 1933, I, 169-226. Τοῦ Αὐτοῦ, Ὁ Ἀγγλικανικὸς Τζ. Κόβελ καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κατὰ τὸ δευτέρον ἡμῖς τοῦ IZ' αἰῶνος, Ὁρθοδοξία (ἐφ. Ο) 24 (1949) 207-211. Τοῦ Αὐτοῦ, Σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ IH' αἰῶνος, Ο 27 (1952) 123-6. Τοῦ Αὐτοῦ, Σημειώματα τοῦ Τζῶν Κόβελ περὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, Ο 27 (1952) 354-8. 28 (1953) 48-58, 354-8. Ἰ. Ν. Καρμίρη, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας (ἐφ. Μνημεῖα), 2 τόμοι, Ἀθ., 1952-3, II, 687-694. J. Covel, *Some Account of the Present Greek Churches, with Reflections on their present Doctrine and Discipline, particularly on the Eucharist and the rest of their seven Pretended Sacraments*, Cambridge, 1722.

13. Ἰ. Ν. Καρμίρη, *Αὐτ.*, σ. 687-694.

14. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἀπόπειρα Ἐνώσεως τῶν Ἀγγλῶν Ἀνωμότων μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων (1716-1725), Ἀλ., 1911. Ἰ. Ν. Καρμίρη, ΟΠ, I, 318-328. Τοῦ Αὐτοῦ, Μνημεῖα, II, 783-820. Φιλαρέτου Βαφείδου, ἐνθ' ἄν., σ. 92-102. Τοῦ Αὐτοῦ, Ἀποσημειώματα Ἐντυπώσεων τῆς ἐν Λάμπει Πάλας Πατριαρχικῆς Ἀποστολῆς (ἐφ. Ἀποσημειώματα), Νέος Ποιμὴν (ἐφ. ΝΠ) 3 (1921) 61-3. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, β' ἐκδ., Ἀθ., 1959, σ. 708-9. G. Williams, *The Orthodox Church of the East, being a Correspondence between the Eastern Patriarchs, and the Nonjuring Bishops*, London, 1868. G. Florovsky, *Op. cit.* pp. 189-193.

τοῦ ἔξαναρκασθέντος εἰς παραίτησιν Ἰακώβου Α'. Οὗτοι, ἀποσχισθέντες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας, ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέρην ἐκκλησιαστικὴν μερίδα. Εὐρὸν δὲ τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον ὅπως στραφῶσι καὶ ἐπικοινωνήσωσι μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἐκκλησιῶν διὰ μέσου τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ τότε εὕρισκομένης καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σαμουήλ τοῦ Καπκσούλη (1710-2, 1714-23) σταλείσης πρὸς συλλογὴν ἐράνων ἐπιτροπῆς, ἧς ἡγεῖτο ὁ Θηβαῖδος Ἀρσίνιος. Αἱ σχέσεις τῶν Ἀνωμότων μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων τοποθετοῦνται εἰς τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν ἐτῶν 1716-1725. Μεταξὺ τῶν Ἀνωμότων καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀντηλλάγησαν, κυρίως εἰπεῖν, τέσσαρες Ἐπιστολαί¹⁵, αἱ δύο ὑπὸ τῶν Ἀνωμότων (1716-1722) καὶ αἱ δύο Ἀποκρίσεις τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς (1718, 1724). Οἱ Ὁρθόδοξοι εἰς τὰς Ἀποκρίσεις αὐτῶν ἐπισυνάπτουν καὶ τὰ Πρακτικὰ τῶν ἐν ΚΠπόλει Συνόδων τοῦ 1672 καὶ 1691, καθὼς καὶ τὴν Ὁμολογίαν τοῦ Δοσιθέου (1672).

Οἱ Ἀνώμοτοι εἰς τὴν Ἀλληλογραφίαν τῶν ἐκάλου ἐαυτοὺς «λείψανα τῆς ἐν Βρεττανίᾳ πάλαι ποτὲ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», ἔθιγον προβλήματα δογματικῆς ὕσον καὶ πρακτικῆς φύσεως, ἐπεζήτησαν δὲ τὴν ἔνωσιν καὶ τὴν ἐν τοῖς μυστηρίοις ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων.

Ἐν τῇ Ἀλληλογραφίᾳ ταύτῃ ὁ ἐπιτευχθεὶς βαθμὸς τῆς συμφωνίας εἶναι ἀρκετὰ σημαντικός. Οὕτω οἱ Ἀνώμοτοι ἀπεδέχθησαν τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὴν Ἱ. Παράδοσιν, εἰ καὶ οὐχὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν εὐρείαν ἔνοιαν, τὴν Ὁρθόδοξον διδασκαλίαν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ Ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας συνοδικῶς ἀποφανομένης ὑπὸ κεφαλὴν μόνον τὸν Χριστόν, τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Πολιτείας, πάντα τὰ Μυστήρια καὶ τὴν ὑπὸ τὰ δύο εἶδη μετάληψιν, τὴν μερικὴν Κρίσιν καὶ τὴν ἀπόρριψιν τῆς περὶ Καθαρτηρίου Πυρὸς διδασκαλίας. Ἐξέφραζον δὲ ἐπιφυλάξεις τινὰς ὡς πρὸς τὴν τιμὴν τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἁγίων καὶ τῶν Εἰκόνων καὶ τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς Μετουσιώσεως, ἀντ' αὐτῆς προτιμῶντες τὴν χρῆσιν τοῦ ὅρου «μεταβολή». Οἱ ὀρθόδοξοι ἐπέδειξαν μὲν ἐλαστικότητα ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξίν διαφόρων ἡθῶν καὶ ἐθίμων ἐν ἐκάστη Ἐκκλησίᾳ, τὴν ἔνωσιν ὁμῶς τὴν ἀντελαμβάνοντο ὡς ἐπιτροπὴν καὶ ἀποδοχὴν τῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχαίας Ἡνωμένης Ἐκκλησίας πιστευομένων καὶ τεθειμένων ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

«... τὰ καθ' ἡμᾶς δόγματα καὶ τὸ φρόνημα τῆς ἡμετέρας Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πάλαι μὲν ἐξητάσθησαν, ὀρθῶς τε καὶ εὐσεβῶς διωρίσθησαν καὶ διετάχθησαν παρὰ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ μήτε προσθεῖναι τούτοις ἕτερόν τι ἐξεστίν, οὔτε τι ὅλως ἀφαιρῆσαι ἐκ τούτων· καὶ τοῖς βουλομένοις συμπρονοῆσαι ἡμῖν ἐν τοῖς θείοις δόγμασι τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀνάγκη ἀκολουθεῖν καὶ ὑποταγῆναι τοῖς διορισθεῖσι καὶ διαταχθεῖσιν ὑπὸ τῆς ἀρχαιοπαράδοτου καὶ πατροπαράδοτου καὶ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενι-

15. Ὁ ἀείμνηστος Cl. Lialine ἀναβιβάζει ταύτας εἰς πέντε. "Ἐνθ' ἄν., σ. 51.

κῶν Συνόδων διατάξεως, ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν καθ' ἐξῆς ἕως τότε Θεοφόρων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, μετὰ ἀπλότητος καὶ ὑπακοῆς, καὶ ἄνευ τινὸς ἐρεύνης καὶ περιεργείας»¹⁶.

Τὸ κῆρος τῶν Ἀγγλικανικῶν Χειροτονιῶν δὲν ἐθίγετο εἰς τὴν παροῦσαν Ἀλληλογραφίαν, ὅπερ σημαίνει ὅτι οἱ Ἀγγλικανοὶ Ἐπίσκοποι ἐθεωροῦντο κανονικῶς χειροτονημένοι¹⁷.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας William Wake, πληροφορηθεὶς τὰ διατρέχοντα ἔγραψε πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Χρῦσανθον (1725), ὅτι οἱ Ἀνώμοτοι ἦσαν σχισματικοὶ καὶ ὡς ἐκ τούτου παρεκάλει αὐτὸν νὰ παύσῃ τὴν μετ' ἐκείνων ἀλληλογραφίαν. Τὴν ἐπιστολὴν του κατακλείει μὲ τὰ ἐξῆς :

«Ἡμεῖς δὲ οἱ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας ἀληθεῖς ἐπίσκοποι καὶ ὁ κληρὸς, καθὼς εἰς ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ὁμολογοῦμεν τὴν αὐτὴν σὺν ὑμῖν πίστιν, οὕτω τῷ αὐτῷ πνεύματι καὶ τῇ αὐτῇ ἀγάπῃ, (ἐπειδὴ ἄλλως, ἀλλήλων ἀπέχοντες οὐ δυνάμεθα) δὲν θέλομεν λείψει νὰ συνομιλῶμεν διὰ γραμμάτων καὶ νὰ εὐχώμεθα ὑμῖν πάντα τὰ καταθῦμια. Κἀγὼ ὁμολογῶ τὸν ἑαυτὸν μου ὑπόχρεων, ἐκλιπαρῶ ὅπως μνημονεύῃ μου εἰς τὰς προσευχὰς αὐτῆς καὶ θυσίας εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ (Θυσιαστήριον)»¹⁸.

Οἱ Ὁρθόδοξοι Πατριάρχαι εἶναι ἀληθές, ὅτι δὲν ἐγνώριζον τὴν πραγματικὴν θέσιν τῶν Ἀνωμότων. Ὁ Ἱεροσολύμων Χρῦσανθος, ἀπαντήσας πρὸς τὸν Καντερβουρίας ἔδωκε τὰς δεούσας ἐξηγήσεις (1727). Τοιοῦτον τέλος ἔσχον αἱ μετὰ τῶν Ἀνωμότων ἐπαφαί.

Ἡ μεταξὺ τῶν Ἀνωμότων καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχῶν Ἀλληλογραφία ἐνέχει ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν σχέσεων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Μολονότι οἱ Ἀνώμοτοι ἀπετέλουν τότε ἰδιαιτέραν ἐκκλησιαστικὴν μερίδα, ἀπεσχισμένην τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ἡ στροφὴ αὐτῶν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθοδοξίαν, καθὼς καὶ ἡ Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καντερβουρίας δεικνύουν τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν Ἀγγλικανῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην. Τὸ πρόβλημα τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας Ὁρθοδόξων καὶ Διαμαρτυρωμένων προβάλλει, κατὰ τὸν καθηγητὴν ἀρχιμ. κ. Ἱερώνυμον Κοτσώνην, διὰ πρώτην φοράν ἐν τῇ παρουσίᾳ προσπαθείᾳ¹⁹. Κατὰ τὸν κ. Καρμίρη, «... ἔνθεν μὲν κατεδείχθη ὁ δυνατὸς βαθμὸς τῆς ὑποχωρητικότητος, τῶν τὴν ἔνωσιν ποθοῦντων Ἀγγλικανῶν, ἔνθεν δὲ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν ὠρίσθη ἡ μόνη παραδεκτὴ βᾶσις ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως, δηλα-

16. Ἱ. Ν. Καρμίρη, "Ἐνθ' ἀν., II, 818-9.

17. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Τὸ ζήτημα περὶ τοῦ κύρους τῶν Ἀγγλικανικῶν Χειροτονιῶν, σ. 25. G. Florovsky, op. cit., p. 193.

18. Ἱ. Ν. Καρμίρη, ΟΠ, I, 327. G.K.A. Bell, Op. cit., p. 87.

19. Ἡ Κανονικὴ Ἀποφίς περὶ τῆς Ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν Ἑτεροδόξων (ἐφ. Ἐπικοινωνία), Ἀθ., 1957, σ. 13-4. Ἴδε καὶ ἐμὴν Κριτικὴν τοῦ ἔργου τούτου εἰς τὸ περιδικὸν The Ecumenical Review 10 (1957/8)470-3.

δὴ ἡ ἀπόλυτος «ἐνότης τῆς πίστεως καὶ ἡ ὁμοφροσύνη ἐν τοῖς δόγμασι»²⁰.

Αἱ πρὸς τοὺς Ὁρθοδόξους εὐμενεῖς διαθέσεις τῶν Ἀγγλικανῶν ἐξεδηλώθησαν καὶ διὰ τῆς ἀπονομῆς ὑπὸ Πανεπιστημίων αὐτῶν τιμητικῶν ἐπιστημονικῶν διακρίσεων, ὡς εἶναι ὁ τίτλος τοῦ διδάκτορος. Πρῶτος ἡμέτερος κληρικὸς λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ ἐπιτίμου διδάκτορος ἐκ τῶν Πανεπιστημίων Ὁξφόρδης καὶ Κεϊμπριτζ ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὸ 1701 ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἀγγλίαν Μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Νεόφυτος²¹. Ἐκτοτε πολλοὶ κατὰ σειρὰν Ὁρθόδοξοι κληρικοὶ καὶ θεολόγοι ἐτιμῆθησαν μὲ τὸν αὐτὸν τίτλον, ὅχι δὲ μόνον ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν Προτεσταντικῶν Πανεπιστημιακῶν Ἰδρυμάτων.

Τὸ ἔτος 1736 συναντῶμεν εἰς Ἀγγλίαν τὸν Θηβαΐδος Ἀθανάσιον²², προερχόμενον εἰς συζητήσεις μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος.

Αἱ ἐκατέρωθεν σχέσεις θὰ διέλθωσιν ἔκτοτε, ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα, μίαν περίοδον στασιμότητος ἢ μὴ καὶ ψυχρότητος, λόγῳ τοῦ ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν, ἰδίως τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἐπισκοπιανῶν, ἐπιτελουμένου προσηλυτισμοῦ τῶν ἐν Ἀνχτολῇ Ὁρθοδόξων²³. Ἡ στάσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει χαρακτηρίζεται ὡς στάσις προφυλάξεως καὶ ἀμύνης. Προάγεται δὲ παρ' αὐτοῖς ἡ κατὰ τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ τῶν Προτεσταντῶν γενικῶς πολεμικὴ θεολογία.

Αἱ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, ἰδίως τὸ β' ἡμισυ αὐτοῦ, πάσης φύσεως ἐκδηλώσεις τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν μᾶς ὀδηγοῦσιν ὁμαλῶς εἰς τὰ γεγονότα τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Κύριον γινώρισμα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζουσιν αἱ τελευταῖαι δεκαετίαι τῆς παρελθούσης Ἐκατονταετίας εἶναι ἡ κατὰπαυσις τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἐχομεν ὡσαύτως, ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ παρελθόντι τρόπων ἐπαφῆς, τὰς ἐκατέρωθεν ἐπισκέψεις Ἱεραρχῶν, ἐπισήμων τε καὶ μὴ, τὰ συνέδρια τοῦ Λάμπεθ καὶ τῆς Βόννης, τὰς ἰδιαιτέρας ἐπιτροπὰς, αἵτινες ἰδρύνονται πρὸς μελέτην καὶ προώθησιν τῶν σχέσεων, τὴν ἐξάπλωσιν

20. Αὐτ., σ. 327-8, Μνημεῖα, II, 787-8.

21. Ἀνθίμου Ροσμαρῆ, Σχέσεις Ὁρθοδόξου καὶ Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ ἐν Λάμπεθ Συνέδριον τοῦ 1930, Ἄλ., 1933, σ. 14-5. Ἱ. Ν. Καρμίρη, ΟΠ, I, 337, ὑποσημ. 2. W. Ch. Emhardt, Op. cit. p. 5. Ἡ ἀναγόρευσις τῶν Ὁρθοδόξων κληρικῶν καὶ θεολόγων εἰς ἐπιτίμους διδάκτορας τῆς θεολογίας ὑπὸ τῶν Πανεπιστημίων τῶν Προτεσταντῶν δὲν σημαίνει καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀποδοχὴν τῆς πίστεως τῶν Προτεσταντῶν ὡς ὀρθήν. Ἱερ. Κοτσῶνη, Ἐνθ' ἄν., σ. 272 καὶ ἐμὴν Κριτικὴν, Ἐνθ' ἄν., σ. 472.

22. Ἀ. Δ. Κυριακοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθ., 1898, III, 96. Ἱ. Ν. Καρμίρη, Αὐτ., σ. 329.

23. Πρὸς καρποφατέραν ἀπόδοσιν τῆς ἐν Τουρκίᾳ Ἱεραποστολῆς τῶν Ἐπισκοπιανῶν, οὗτοι ἴδρυσαν τὴν Ἐπισκοπὴν ΚΠόλεως, χειροτονήσαντες εἰς αὐτὴν τὸν Πρεσβύτερον Ὁράτιον Southgate (1844). P.E. Shaw, American Contacts with the Eastern Churches, 1820-1870, Chicago, Ill.: The American Soc. of Church History, 1937, pp. 15-70, 49. E.R. Hardy, Jr., The Greek Mission of the Episcopal Church, Historical Magazine of the Protestant Episcopal Church 10 (1941) 183-201.

τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὴν Εὐρώπην, Ἀμερικὴν, Αὐστραλίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοργάνωσιν τῶν Ἀγγλικανῶν ἐντὸς τοῦ κλίματος τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τὰς ἀπὸ μέρους τῶν Ἀγγλικανῶν προσπχθείας πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας, τὴν ἐναρξίν τακτικῆς ἀλληλογραφίας καὶ τὸν πολιτικὸν παράγοντα.

Εἰς τὸν δογματικὸν τομέα, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν Ἀγγλικανῶν, παρατηρεῖται μία ὑπέρμετρος αἰσιοδοξία, μία πίστις εἰς τὴν κατ' αὐτοὺς ἐνυπάρχουσαν ἤδη ἐνότητα καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῆς ἐμφανίσεως διὰ τῆς ἐν τῇ πράξει μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας καὶ μία ἔλλειψις ἐπαρκῶς κατανοήσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οἱ Ὁρθόδοξοι, ὡς καὶ πρότερον, τοποθετοῦσι τὸ δυνατὸν τῆς ἐνώσεως ἐντὸς τῶν Ὁρθοδόξων πλαισίων, δὲν γνωρίζουσι ἐπαρκῶς καὶ οὗτοι τὰ κατὰ τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀρχίζουσι νὰ ἀντιμετωπίζωσιν ἐπιστημονικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς τὸ φρόβλημα τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ κύρους τῶν Ἀγγλικανικῶν Χειροτονιῶν.

Σημεῖον ἐπαφῆς μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ αἰῶνος ἀποτελοῦσιν ἡ Ρωσικὴ Βιβλικὴ Ἑταιρεία (1812/4-1826)²⁴, ἣτις εὐρίσκετο εἰς συνεχῆ ἐπαφὴν μετὰ τῆς Βρετανικῆς καὶ Διεθνoῦς Βιβλικῆς Ἑταιρείας, καθὼς καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν Hill, Southgate, καὶ ἄλλων ἐξ Ἀμερικῆς Ἐπισκοπιανῶν εἰς τὸν ἐκπαιδευτικὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τομέα²⁵, αἵτινες δὲν ὑπῆρξαν ἀπολύτως ἄμοιροι καὶ προσηλυτιστικῶν τάσεων.

Οἱ Ὁρθόδοξοι, οἱ μελετήσαντες τὰς σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τονίζουσι τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἔσχεν ἡ λεγομένη Ὁξφόρδειος Κίνησις (1833-45) ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας ὡς πρὸς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν σχέσεων αὐτῆς²⁶. Οἱ ἡγέται τῆς Κινήσεως ταύτης εἰργάσθησαν ὑπερμέτρως ὑπὲρ τῆς ἀναβιώσεως καὶ ζωογονήσεως τῶν Καθολικῶν—Ὁρθοδόξων ἐντὸς τῆς μητρὸς αὐτῶν Ἐκκλησίας στοιχείων, ἐτόνιζον τὸν ἱστορικὸν πρὸς τὴν Ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν δεσμόν, τὸν Ἐπισκοπικὸν Βαθμὸν καὶ τὴν

24. G. Florovsky, op. cit., p. 194. H. M. Waddams, ed., Anglo-Russian Theological Conference, Moscow, July 1956, London: The Faith Press LTD., 1957, p. 16.

25. Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, III, Β, 102-6. Ἄμ. Ἀλιβιζάτου, Ἐνθ' ἄν., σ. 91. S. D. Denison, A History of the Foreign Missionary Work of the Protestant Episcopal Church, New York, 1871, I 142 ff. P.E. Shaw, Ib., pp. 35 ff. E.R. Hardy, Jr., ed., Orthodox Statements on Anglican Orders, New York: Morehouse-Gorham Co., 1946, p. IX.

26. K. Καλλινίκου, Τὸ Ὁξφορδιανὸν Κίνημα, ΝΜ 2 (1920) 513-528}. Θυατείρων Γερμανοῦ, Ἡ Ὁξφόρδειος Κίνησις, Ο 8 (1938) 339-344. Μιχαὴλ Κωνσταντινίδου (Ἀμερικῆς), Ἡ Κίνησις τῆς Ὁξφόρδης, Ἐκκλησία (ἐφ. Ε.) 11 (1933) 234 ἐξ. Ἰ. Ν. Καρμίρη, Ἐνθ' ἄν., I, 329-330. Β. Στεφανίδου, Ἐνθ' ἄν., σ. 709-710. Π.Ν. Τρεμπέλα, Ἡ Ἱστορία τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ, Θεσσαλονίκη (ἐφ' Ἑσσε.), 1956, σ. 94-102, 104-5. G. Florovsky Cp. cit., p. 196. H. M. Waddams, ed., pp. cit., pp. 4-5. P. E. Shaw, The Early Tractarians and the Eastern Church, London: Mowbray, 1930.

Ἀποστολικὴν Διαδοχὴν, τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς θείας Λατρείας καὶ ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ἐπανίδρυσιν τῶν Ἱεραποστολῶν καὶ τοῦ Μοναχισμοῦ. Ἔδωκαν δὲ νέαν ζωὴν εἰς τὴν ἐντὸς τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ἐνυπάρχουσαν Ἀγγλοκαθολικὴν ἢ Ὑψηλὴν ἐκκλησιαστικὴν παράταξιν ἢ μερίδα²⁷.

Τὸ ζήτημα τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἀνεκινήθη καὶ πάλιν διὰ τοῦ Διακόνου Οὐίλλιαμ Πάλμερ (1811-79)²⁸, ἐκ τῆς Κινήσεως τῆς Ὁξφόρδης, ὅστις ἠθέλησεν, Ἀγγλικανὸς ὢν, νὰ μεταλάβῃ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἐν Ρωσσίᾳ καὶ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ (1840-2). Ἐν Ρωσσίᾳ ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας Φιλαρέτου καὶ ἔσχε σπουδαίαν θεολογικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Ἀλεξίου Κομιάκωφ. Ὁ Πάλμερ συνεισέφερε πολλὰ εἰς τὴν ἐκατέρωθεν κατανόησιν, χαρακτηρισθεὶς ὑφ' ἐνὸς ἐκ τῶν φίλων του ὡς «Ἐκκλησιαστικὸς Δὸν Κιχώτης». Ἐν τέλει προσῆλθεν εἰς τὸν Καθολικισμὸν.

Ἐκ τῆς αὐτῆς Κινήσεως γνωστὸς τυγχάνει ὁ John Mason Neale (1816-1866)²⁹, ὅστις διὰ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ κατέστησε κατὰ πολὺ γνωστὴν τὴν ἱστορίαν, τὴν ζωὴν καὶ τὴν λατρείαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς Ἀγγλικανοὺς καὶ εὐρύτερον εἰς τοὺς Δυτικούς. Τὰ ἔργα του ἀκόμῃ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐξακολουθοῦσι νὰ φέρωσι τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν ἀξίαν.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γρηγόριος ΣΤ' (1835-1840, 1867-1871), τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα πολλάκις μνημονεύεται εἰς τὰς μετὰ τῶν Ἐτεροδόξων σχέσεις, ἐνδιεφέρθη, κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ πατριαρχίαν, διὰ τὴν εὐρυθμὸν πορείαν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων κατεχομένη Ἑπτανήσῳ, γράψας πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς μὲν τῶν νήσων ὅπως μεριμνήσωσι διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν καὶ πρὸς τοὺς βουλευτὰς ὅπως ὑποστηρί-

27. Ἐντὸς τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας λέγεται συνήθως ὅτι ὑφίστανται καὶ ἄλλαι ἐκκλησιαστικαὶ μερίδες ἢ παρατάξεις, γνωστότεραι τῶν ὁποίων εἶναι ἡ Εὐαγγελικὴ ἢ Χαμηλὴ καὶ ἡ Μέση ἢ ἡ Εὐρεῖα.

28. Β. Στεφανίδου, Ἐνθ' ἀν., σ. 709-710. Ἱερ. Κοτσώνη, Ἐνθ' ἀν., σ. 14-15. Οὐίλλιαμ Πάλμερ, Ταπεινὴ Ἀναφορὰ τοῖς Ἁγιωτάτοις Πατριάρχεις τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῇ πατριαρχικῇ Συνόδῳ τῆς Ρωσσικῆς Ἐκκλησίας..., Ἄθ., 1850. Ἀνατρίβαλ περὶ τῆς Ἀνατολικῆς ἡτοι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας..., Ἄθ., 1852. Idem, Dissertations on Subjects relating to the Orthodox or Eastern Catholic Communion, London: Masters, 1853. J. H. Newman, ed., Notes of a visit to the Russian Church in the Years 1840, 1841, London: Kegan Paul, 1882. P. E. Shaw, Ib. W. J. Birbeck, Russia and the English Church, vol. I., containing a correspondence between Mr. William Palmer, Fellow of Magdalen College, Oxford, and Mr. Khomiakoff in the years 1845-1854, London: SPCK, 1917. A. Riley, ed., Birbeck and the Russian Church, London: SPCK, 1917.

29. Π. Ν. Τρεμπέλα, Ἐνθ' ἀν., σ. 99. J. M. Neale, The History of the Holy Eastern Church, 5 vols., London, 1847-73. Idem, Primitive Liturgies of SS. Mark, James, Clement, Chrysostom, Basil..., 1869. Letters of John M. Neale, London & New York, ed. by Mary S. Lawson, daughter.

ζωσι τοὺς βαθμοὺς τῆς συγγενείας καὶ καταπολεμῶν τοὺς μικτοὺς γάμους³⁰.

Τὸ 1840 ὁ Καντερβουρίας Γουλιέλμος καὶ ὁ Λονδίνου Ἰάκωβος ἀπέστειλαν μετὰ γραμμάτων, γραφέντων Ἑλληνιστί, εἰς τὸ ἀρχαῖον κλασσικὸν ἰδίωμα, εἰς τὴν Ἀνατολὴν «πᾶσι τοῖς ἐν Χριστῷ, τιμίαις καὶ ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, τοῖς τῆς Ἀγίας Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόποις καὶ προεστώσι», τὸν τότε Πρεσβύτερον καὶ Γραμματέα τῆς «Ἐταιρείας πρὸς Προαγωγὴν τῆς Χριστιανικῆς Γνώσεως», μετέπειτα δὲ πρῶτον Ἐπίσκοπον Γιβραλτάρ Γεώργιον Τόμλινσον³¹,

«ἵνα τὰς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ Πατέρων καθέδρας ἀυτόπτως ἀσπασάμενος καὶ τὴν ἡμετέραν εἰς τὴν ἁγίαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἐκκλησίαν γνωρίσας ὑμῖν εὖνοιαν, τὰ τῶν ἐκεῖ χριστιανῶν πράγματα τοῖς ἐν Ἀγγλίᾳ ἀδελφοῖς ὀρθοδόξοις καὶ καθολικοῖς ἀκριβέστερον εἰδέναι θέλουσιν ἀληθῶς μὴνύη». Οὗτος διεκλήρυξεν, ὅτι ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν ὑπὸ τῶν Βιβλικῶν Ἐταιρειῶν καὶ τῶν Ἱεραποστόλων ἐπιτελούμενον προσηλυτισμὸν καὶ διεπραγματεύθη μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου Δ' (1840-1, 1848-52) καὶ τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τὰ περὶ τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω Ἐκδοτικοῦ Οἴκου τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ συγγραμμάτων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀξιοσημείωτος τυγχάνει ὁ τρόπος τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀγγλοπρωσσαικῆς Ἐπισκοπῆς ἐν Ἱεροσολύμοις (1841)³². Κατὰ τὰ συμπεφωνημένα, ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη θὰ ἦτο κοινὴ διὰ τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς Πρώσσοις, θὰ ἐτέλει ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Καντερβουρίας, οἱ δὲ Ἐπίσκοποι θὰ διωρίζοντο ἐναλλάξ, ὁ εἷς Ἀγγλικανὸς καὶ ὁ ἕτερος Πρώσσοις. Τὸ σχῆμα τοῦτο καταπολεμήθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλοκαθολικῶν. Πρῶτος Ἐπίσκοπος ἀπεστάλη ὁ ἐξ Ἰουδαίων προσήλυτος Ἀλέξανδρος. Ἡ σύμπραξις αὕτη Ἀγγλων καὶ Πρώσσων διελύθη τὸ 1886 καὶ ἔκτοτε παραμένει καθαρῶς Ἀγγλικανικὴ. Οἱ Ἀγγλικανοὶ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀποκαλοῦν τὴν Ἐπισκοπὴν ταύτην οὐχὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἀλλ' ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀποφεύγουσι τὸν προσηλυτισμόν. Ἡ Ἐπισκοπὴ αὕτη τὸ 1957 ἀνυψώθη εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν ἐν Ἱεροσολύμοις. Ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τελοῦσιν οἱ Ἐπίσκοποι Ἰορδανίας, Συρίας, Λιβάνου, Αἰγύπτου, Λιβύης, Σουδάν καὶ Περσίας, ἅπαντες ἀποτελοῦντες ἰδίαν Σύνοδον.

30. Φιλαρέτου Βαφείδου, "Ἐνθ' ἄν.", σ. 106-8.

31. Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἀδτ., σ. 117-8. Ἱ. Ν. Καρμίρη, "Ἐνθ' ἄν.", I, 330-1. G. Tomlinson, Report of A journey to the Levant. G. Florobsky, Op. cit., p. 197.

32. Ἱ. Ν. Καρμίρη, "Ἐνθ' ἄν.", I 331. W. Ch. Emhardt, Op. cit., pp. 8-10. Henry R. T. Brandreth, Approaches of the Churches towards each other in the Nineteenth Century, in R. Rouse, ab., Op. cit., pp. 288-290. Cl. Lialine Op. cit., p. 34. P. J. Welch, Anglican Churchmen and the Establishment of the Jerusalem Bishopric, The Journal of Ecclesiastical History 8 (1957) 193-204.

Ἐκτὸς τῆς Ἐπισκοπῆς (ἀπὸ τοῦ 1957 Ἀρχιεπισκοπῆς) ἐν Ἱεροσολύμοις εἰς τὰς ἐπαφὰς σπουδαῖον ρόλον διεδραμάτισε καὶ ἡ Ἱδρυσις τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐπισκοπῆς τοῦ Γιβραλτάρ (1842), εἰς τὸν Ἐπίσκοπον τῆς ὁποίας ὑπάγονται αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ παροικίαι τῆς Βορείου Μεσογείου, μέχρι τῶν Βαλκανίων, συμπεριλαμβανομένων. Ὁ ἐκάστοτε Ἐπίσκοπος Γιβραλτάρ εὐρίσκεται εἰς συνεχῆ ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς Ὀρθοδόξους Ἱεράρχας καὶ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχη, πολὺ εὐφυῶς δὲ χαρακτηρίζεται οὗτος «ὡς ἕν εἶδος ἀποκρισαρίου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καντερβουρίας παρὰ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχει»³³.

Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἀγγλικανῶν κατεδείχθη ὡσαύτως διὰ τοῦ διορισμοῦ εἰδικῶν Ἐπιτροπῶν ἐπὶ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἐν Ἀμερικῇ Ἐπισκοπιανὴ Ἐκκλησία ἐν τῇ Γενικῇ αὐτῆς Συνόδῳ τοῦ ἔτους 1862 διώρισε τιαύτην ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Ρωσσο - Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ» (1862-1874)³⁴. Αὕτη ἀργότερον ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχέσεων. Μία παράλληλος Ἐπιτροπὴ ἰδρύθη καὶ παρὰ τῇ Συνόδῳ τῆς Καντερβουρίας (1863). Ἀμφότεραι αἱ Σύνοδοι ἕκτοτε πολλακίς ἐξεδήλωσαν ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον διὰ τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας, ἰδίως εἰς τοὺς τομεῖς τῆς ἀλληλοβοηθείας καὶ τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας. Ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπιτροπὴ εἶναι γνωστὴ ὡς «Σύνδεσμος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» «The Eastern Church Association» (1863)³⁵, διὰ τὴν Ἱδρυσιν τοῦ ὁποίου εἰργάσθη ὁ γνωστὸς John Mason Neale.

Τὸ 1864, εἰς κληρικὸς Ἐπισκοπιανὸς τῆς Ἀμερικῆς, ὁ δρ Young ἦλθεν εἰς Ρωσίαν, ἔνθα συνητήθη μετὰ τοῦ Μητροπολίτου Πετροπόλεως καὶ μετέπειτα Μόσχας Φιλαρέτου (1782-1867), ὅστις, ὡς Μητροπολίτης Μόσχας ἀπὸ τοῦ 1821, διὰ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ θεολογικῆς καταρτίσεως καὶ τῆς προσωπικότητός του λαμβάνει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς ἐκάστοτε ἐπαφὰς. Κατὰ τὴν συνάντησιν ταύτην ὁ Young συνεζήτησε τὸ πρόβλημα τῶν Ἀγγλικανικῶν Χειροτονιῶν καὶ προσέβη εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν γνωμῶν ἐπὶ τῶν ἐξῆς διδασκαλιῶν: 1) τῶν 39 Ἀρθρῶν, 2) τῆς προσθήκης τοῦ Filioque εἰς τὸ Συμ-

33. Ὁ Cl. Laline ὡς ἔτος τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐπισκοπῆς ταύτης θεωρεῖ τὸ 1840, Ἐνθ' ἄν. σ. 34. Ἱ. Ν. Καμίρη, Ἐνθ' ἄν. I, 344, ὑποσημ. 2. G. Florovsky, Op. cit. p. 197.

34. Ἱερ. Κοτσώνη, Ἐνθ' ἄν. σ. 15-17. Ἱ. Ν. Καμίρη, Αὐτ. I, 331-2. G. Florovsky Ib. pp. 202-3. R. T. Brandreth, Op. cit. pp. 280-1. Ὁ βουλούμενος ἀνευρίσκει τὴν ὅλην ἐξέλιξιν καὶ δρᾶσιν τῶν Ἐπιτροπῶν εἰς τὰς Ἐκθέσεις αὐτῶν.

35. Τὸ 1906 ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδρύθη ὡσαύτως ἡ Ἐπιτροπὴ «ἢ Ἐνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀγγλικανικῆς καὶ Ἀνατολικῆς» «Anglican and Eastern Orthodox Churches Union» μετ' ἰδιαιτέρου ἐν Ἀμερικῇ κλάδου. Τὸ 1914 ἄμφότεραι συνεχωρεύθησαν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν «ὁ Σύνδεσμος τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀγγλικανικῆς καὶ Ἀνατολικῆς» «Anglican and Eastern Churches Association», ἥτις ἐκδίδει καὶ τὸ περιοδικὸν The Christian East, «ἢ Χριστιανικὴ Ἀνατολή» (ἀπὸ τοῦ 1920 ἐξ.), ἕπερ ἀποτελεῖ πηρὴν πρώτης τάξεως διὰ τὸ ὑπὸ μελέτην θέμα.

βολον, 3) τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, 4) τῆς Ἱ. Παραδόσεως, 5) τῶν Μυστηρίων καὶ ἰδίως τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Τὸ 1866 ὁ αὐτὸς Φιλάρτος ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν καὶ μετὰ μιᾶς Ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ Πρώτου τῆς Σκωτικῆς Ἐκκλησίας Robert Eden κ. ἄ. ἐπισκεφθέντων τὴν Ρωσίαν³⁶.

Ἐὰν στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθοδοξίαν βλέπομεν καὶ ἐνταῦθα ἀξιωματικὰ τινὰ γεγονότα νὰ συμβαίνοσι. Τὸ 1867 ὁ ἐν Λονδίῳ εὐρισκόμενος, μετέπειτα καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ἀπὸ τοῦ 1868), Ν.Μ. Δαμαλᾶς γράφει πρὸς τὸν Συνέδριον τοῦ Λάμπει μίαν ἐργασίαν—ἐκκλησίαν, εἰς ἣν ἐκτίθησιν ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς τὰς βάσεις διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν³⁷. Κάνει δὲ μίαν σύγκρισιν τῆς διδασκαλίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν 39 Ἄρθρων. Κατ' αὐτὸν αἰεῖναι λοιπὸν ἐντελῶς ἄτοπος καὶ ἀπολύτως ἀδύνατος ἀλήθης καὶ πραγματικῆ ἔνωσις χωρὶς ἐντελοῦς δογματικῆς συμφωνίας». Καλεῖ τοὺς Ἐπισκόπους νὰ δεχθῶσι τὸν ἱστορικὸν τῆς μιᾶς, ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ὀρισμὸν, καθ' ὃν γίνονται δεκτὰ ἡ Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ, ἡ ἱστορικὴ συνέχεια τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, αἱ ἐκπροσωποῦσαι ταύτην ἑπτὰ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, αἱ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν ὀδηγηθεῖσαι καὶ ἀλάνθαστοι καὶ τὰ 39 ἄρθρα ὡς ἔργον τοπικῆς Συνόδου, ἀνευ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τῶν Κληρικῶν πρὸς ὑπογραφήν αὐτῶν³⁸.

Τὸ ἔτος 1869 (μ. Ἰούλιον) ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας Ἀρχιεπίσκοπος Κάμπελλ Τέιτ, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀντιπροσωπεύσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διὰ τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Εὐσταθίου Κλεοβούλου εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐν τῇ Πόλει ἡμῶν Ἀγγλικανικοῦ ναοῦ, γράφει τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Γρηγορίῳ ΣΤ' εὐχαριστῶν, εὐχεται δὲ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπισυνάπτων δύο ἀντίτυπα τοῦ Εὐχολογίου, Ἀγγλιστὶ καὶ Ἑλληνιστὶ, μετὰ τῶν 39 Ἄρθρων καὶ παρακαλῶν τὸν Πατριάρχην ὅπως δώσῃ ἄδειαν ταφῆς τῶν θνησκόντων Ἀγγλικανῶν ὑπὸ Ὁρθοδόξων κληρικῶν καὶ ἐν Ὁρθοδόξοις Νεκροταφείοις εἰς περιπτώσεις

36. Χρυσ. Παπαδοπούλου Ἐνθ' ἀν., σ. 26. Cl. Lialine, Op. cit., pp. 48-9. G. Florovsky, Op. cit., pp. 202-3, 194-5 H. M. Waddams, ed., Op. cit., pp. 6-7. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος ὁ καθηγητῆς τῆς Ὁξφόρδης A.B. Stanley, ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρωσίαν ἔγραψε τὸ ἔργον, Lectures on the History of the Eastern Church, sec. ed., New York, 1862. C. Kern, Philarète, metropolitte de Moscou, Istina 5 (1958) 133-160, 260-282 389-416.

37. Περὶ τῆς σχέσεως τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον, Λονδίον, 1867. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἀντ., σ. 26. Δ. Σ. Μπαλάνου, Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐν Ἐναίσιμα Χρυσ. Παπαδοπούλου, ἐπιμ. Γρ. Παπαμιχαήλ, Ἀθ., 1931, σ. 148.

38. Ν. Μ. Δαμαλᾶ, Ἐνθ' ἀν., σ. 72-6. Ἴδε καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ὁρθόδοξος Πίστις... καὶ ἡ μόνη δυνατὴ βᾶσις τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν Ἐνώσεως, Ἀθ., 1877.

ἐλλείψεως Ἀγγλικανοῦ ἱερέως. Τὴν 26ην Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Γρηγόριος ἀποστέλλει ἀπάντησιν εἰς τὴν ὡς ἄνω Ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκφράζει χαρὰν διὰ τὴν ὑπάρχουσαν δογματικὴν ὁμοιότητα μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἐκθέτει τὰς ὑφισταμένας ἐπὶ μέρους διαφορὰς ἐν τῇ θεολογίᾳ ἐκ τῶν συναποσταλέντων 39 ἄρθρων καὶ λέγει ὅτι τοῦντεῦθεν οἱ Ὁρθόδοξοι ἱερεῖς θὰ θάπτωσι τοὺς ἀποθνήσκοντας Ἀγγλικανούς. Δι' ἰδίας Ἐγκυκλίου ἀνεκοίνου τοῦτο τοῖς Ἱεράρχαις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ καθώριζε τὸ ἰδιαίτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου Τυπικόν, συνιστάμενον ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Τρισαγίου, τοῦ 118ου Ὑάλμου, μετὰ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου³⁹.

Ἡ πρᾶξις αὕτη ἐγένετο δεκτὴ κατ' οἰκονομίαν καὶ θεωρεῖται τὸ πρῶτον βῆμα ἀπὸ ἐπίσημου πλευρᾶς διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπικοινωνίαν. Τὸ Γράμμα τοῦ Γρηγορίου δὲν ἐξυπνοσεῖ καὶ τὴν τέλεσιν τῆς κηδείας τῶν Ὁρθοδόξων ὑπὸ Ἀγγλικανῶν κληρικῶν.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σύρου καὶ Τήνου Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος, μεταβάς εἰς Ἀγγλίαν διὰ νὰ τελέσῃ τὰ Ἐγκαινία τοῦ ἐν Λίβερπουλ Ὁρθοδόξου Ἑλληνικοῦ Ναοῦ, προῆλθε καὶ εἰς σοβαρὰς μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν θεολογικὰς συζητήσεις (1870), αἵτινες ὡς ἀντικείμενον εἶχον τὸν καθορισμὸν καὶ τὴν ταξινόμησιν τῶν διαφορῶν. Αὗται καθωρίσθησαν ὡς διορθωτέαι: τὸ Filioque, συζητητέαι: ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ μορφή τῶν Μυστηρίων, ἡ Θεία Εὐχαριστία καὶ Μετουσίωσις, ἡ Ἱερωσύνη, ὁ Δεύτερος Γάμος τῶν Κληρικῶν, ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἁγίων, τὰ Μνημόσυνα, ἡ χρῆσις τῶν Εἰκόνων, ἡ ἀποδοχὴ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἀνεκτέαι⁴⁰. Τελικῶς

39. Μ. Γεδεών, Κανονικαὶ Διατάξεις, ΚΠ, 1889, I, 391-2. Ἰ. Ν. Καρμίρη, Μνημεῖα, II, 1024, Τοῦ Αὐτοῦ, ΟΠ, I, 333-4. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἐνθ' ἄν., σ. 27-8. Β. Στεφανίδου, Ἐνθ' ἄν., σ. 710, Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἐνθ' ἄν., σ. 118. Ἱερ. Κοτσώνη, Ἐνθ' ἄν., σ. 17, 242-8, 278. G. Florovsky, Op. cit., p. 204.

40. Ἐκθεσις τῆς Α.Σ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σύρου καὶ Τήνου περὶ τῆς εἰς Ἀγγλίαν μεταβάσεως αὐτοῦ (πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος), Νεολόγος, ΚΠ., 30.7.11.8.1870 καὶ Εὐαγγελικὸς Κήρυξ, 1870, σ. 310 ἐξ. Ἑλλ. καὶ Ἀγγλ. Λονδίνου, 1871. Παρθενίου Μ. Ἀκύλα, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σύρου καὶ Τήνου ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ 1870, Ἀθ., 1901. Ἀ. Δ. Κυριακοῦ, Τὸ Ζήτημα περὶ τῆς Ἑνώσεως τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ὁρθόδοξου Ἀνατολικῆς, Εὐαγγελικὸς Κήρυξ, 10 (1866) 97-100. Δ. Σ. Μπαλάνου, Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος, Ἀθ., 1923. Τοῦ Αὐτοῦ, Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 147. Εὐλ. Κουρίλα, Ἀλέξανδρος ὁ Λυκοῦργος, Θεολογία (ἐφ. Θ) 5(1927) 135 ἐξ. Ἰεζ. Βελανιδιώτου, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σύρου καὶ Τήνου. Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος ὁ Δογολέτης, Ἱ. Σύνδεσμος, 1909, ἀρ. 96, σ. 1-2. ἀρ. 97, σ. 6-8, ἀρ. 98, σ. 12-3. Β. Ἀτέση, Ἐπιτομὸς Ἐπισκοπικῆς Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι σήμερον, 2 τόμοι, Ἀθ., 1948-1953, I, 275-8. Θ.Κ. Σπεράντζα, Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος καὶ Ἰωάννης Βαλέττας, Ἀθ., 1953. Journal of the General Convention of the Protestant Episcopal Church in the United States, 1871, IV, pp. 565 ff. G. Williams, A Collection of Documents relating chiefly to the visit of Alexander, Archbishop of Syros and Tenos to England in 1870, London, 1876.

ὁ Λυκοῦργος εἶπεν ὅτι ἐπιστρέφων εἰς Ἑλλάδα θὰ καταστήσῃ γνωστὸν, ὅτι ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ὡς αἱ λοιπαὶ προτεσταντικῆ, ἀλλ' ὕγιαινούσα κατ' ἀρχὴν καθολικὴ Ἐκκλησία, πολὺ ὁμοιάζουσα τῇ ἡμετέρᾳ καὶ ὅτι διὰ φιλικῶν συζητήσεων θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἑνωσις. Ὁ Λυκοῦργος ἐτιμῆθη ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τοῦ διπλώματος τοῦ διδάκτορος τῆς Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης καὶ τῶν νόμων τοῦ Cambridge⁴¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος ἀνεβάπτισε καὶ ἀνεχειροτόνησε τὸν πρότερον ἱερέα τῆς ἐν Ἀμερικῇ Ἐπισκοπιανῆς Ἐκκλησίας Ἰάκωβον Chrystal, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη ὡς ἱερεὺς τῶν Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων εἰς Νέαν Ὑόρκην. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1870) ἀνεχειροτονήθη ἐνταῦθα ὁ Ἀγγλικανὸς ἱερεὺς Στέφανος Hatherly, διορισθεὶς Ὁρθόδοξος ἱερεὺς τῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος ἐν Wolverhampton τῆς Ἀγγλίας⁴². Ὁ τελευταῖος, ὁμοῦ μετ' ἄλλων προσελθόντων εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν ἐκ τῆς Δύσεως, τοῦ V. Cuetté καὶ J.J. Overbeck (ἐκ ΡΚαθολικῶν) δὲν ἐθεώρουν εὐκολὸν καὶ δυνατὴν τὴν ὁμαδικὴν προσέλευσιν τῶν Ἀγγλικανῶν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ ᾔσταν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ὑπὲρ τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τῆς δημιουργίας Δυτικοῦ Τύπου τῆς Ὁρθοδοξίας⁴³. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δι' ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Δωροθέου Εὐελπίδου ἀπὸ 27ης Φεβρ. 1873 πρὸς τὸν Hatherly κατεδίκαζε τὸν προσηλυτισμὸν⁴⁴. Οἱ ὡς ἄνω μνημονευθέντες ἐξέδωκαν καὶ διάφορα ἔργα περὶ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἐν γένει εἰργάσθησαν διὰ νὰ καταστήσουν γνωστὴν τὴν Ὁρθοδοξίαν ἐν τῇ Δύσει.

41. Τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἕτεροι Ὁρθόδοξοι τιμηθέντες διὰ τοῦ ἰδίου διπλώματος τοῦ ἐπιτίμου διδάκτορος ὑπὸ μὲν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης ὑπῆρξαν ὁ Κερκύρας Ἀντώνιος (1882) καὶ ὁ Κύπρου Σωφρόνιος (1887), ὑπὸ δὲ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge ὁ Ἀρχμ. Ἱερώνυμος Μυριανεύς (1884). Ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος Μεταξάκης (1918) καὶ τὸ ἔτος 1938 ὁ Ἀμίλιας Ἀλιβιζᾶτος, ὑπὸ δὲ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge ὁ Σιναίου Πορφύριος (1902). Ἄ. Ροσμαρῆ, "Ἐνθ' ἄν., σ. 14-5. Ἰ. Ν. Καρμίρη, "Ἐνθ' ἄν., 337, ὑποσημ. 2. Ἱερ. Κοτσώνη, "Ἐνθ' ἄν., σ. 272-3. Ἱερ. Κονιδάρη, Ἀμίλιας Γ. Ἀλιβιζᾶτος, ἐν τῇ ἐπιμ. αὐτοῦ ἐκδ. 272-3. Ἱερ. Κονιδάρη, Ἀμίλιας Γ. Ἀλιβιζᾶτος, ἐν τῇ ἐπιμ. αὐτοῦ ἐκδ. Εὐχαριστήριον... Τιμητικὸς Τόμος... Ἀμίλιας Σ. Ἀλιβιζᾶτου, Ἀθ., 1958, σ. οδ'. H. M., Waddams, Tribute to Dr. Hamilcar Alivisatos, Ib., pp. 504-5.

42. Αἱ ἀνεχειροτονήσεις αὐτὰ δεικνύουσι τὴν παρά τοῖς Ὁρθοδόξοις τότε κρατούσαν γνώμην περὶ τοῦ κύρους τῶν Ἀγγλικανικῶν Χειροτονιῶν.

43. Χρυσ. Παπαδοπούλου, "Ἐνθ' ἄν., σ. 29-30. G. Florovsky, Op. cit., pp. 205-7. Cl. Lialine, Op. cit., p. 35. Τὴν νεωτάτην Βιβλιογραφίαν ἐπὶ τοῦ Δυτικοῦ Τύπου τῆς Ὁρθοδοξίας (Δυτικῆς Ὁρθοδοξίας) ἀποτελοῦσιν αἱ μελέται H. A. Hodges, Anglicanism and Orthodoxy, London: SCM Press LTD., 1955. W. S. Schneirla, The Western Rite in the Orthodox Church, St. Vladimir's Sem. Quarterly, 2 (1958)20-46. L. Zander, L' Orthodoxie Occidentale, trad. de J. Tourraile, Paris, 1958. D. C. Rousseau, L' Orthodoxie Occidentale, Irénikon 31 (1938) 308-335.

44. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἀπτ., σ. 30. Journal of the General Convention of the Protestant Episcopal Church in the U.S., 1874, pp. 522-3.

Εἰς τὰ ἐν Βόννη Ἑνωτικά Συνέδρια τῶν Παλαιοκαθολικῶν τοῦ 1874 καὶ 1875⁴⁵ συνηντήθησαν οἱ Ὀρθόδοξοι μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ τῶν φιλοξενούντων αὐτοὺς Καθολικῶν. Αἱ γενόμεναι ἐνταῦθα συζητήσεις φέρουσι μορφήν θεολογικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς ὁ τύπος καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῶν μετέπειτα δογματικῶν μεταξὺ τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν συσκέψεων, ἀνεπισήμων τε καὶ ἐπισήμων. Εἰς αὐτὰ ἐπῆλθεν ἀρκετὴ προσέγγις μεταξὺ τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων συνέδρων. Οὕτω ἐπῆλθε συμφωνία ἐπὶ τῆς Ἰ. Παραδόσεως (παραδοχὴ τῶν Οἰκουμενικῶν Συμβόλων καὶ τῶν δογματικῶν ἀποφάσεων τῆς ἀρχαίας ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας), ἐπὶ τῆς παρανόμως ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου γενομένης προσθήκης ἐν τῷ Συμβόλῳ τοῦ Filioque καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς σχετικῆς διδασκαλίας Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καθ' ἣν «τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ», ἐπὶ τῆς Ἐξομολογήσεως, τῆς ἀφέσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν, ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Θ. Εὐχαριστίας ὡς θυσίας Ἐξιλαστηρίου, τῶν Μνημοσύνων καὶ τῆς πίστεως ὡς ἄρου δικαιοσύνης. Οἱ Ἀγγλικανοὶ ἐπέδειξαν ἐνταῦθα ἀρκετὸν βαθμὸν ὑποχωρητικότητος, ἰδίως ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Filioque. Βλέπομεν δὲ αὐτοὺς, ἀκόμη καὶ μέχρι τῆς σήμερον, νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὰς τότε ἐκφρασθείσας ἀπόψεις, δεχομένους μὲν τὴν παρανόμως ἀπὸ κανονικῆς πλευρᾶς γενομένην προσθήκην, ἀρνούμενους δὲ ἕνεκα λόγων δογματικῶν καὶ ἐκκλησιαστικοῦ συμφέροντος τὴν ἀπάλειψιν αὐτοῦ.

Μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὸ ὑπὸ μελέτην θέμα κέκτηνται τὰ Συνέδρια τοῦ Λάμπει, ἔνθα κατὰ περιοδικά, συνήθως ἀνὰ πᾶσαν δεκαετίαν, διαστήματα συνέρχεται ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἱεραρχία καὶ συζητεῖ προβλήματα ἐνδιαφέροντα τὴν Ἀγγλικανικὴν Ὁμολογίαν. Κατὰ τὸν κ. Τρεμπέλαν,

«... ἡ γενικὴ αὕτη Σύνοδος τῶν ἀπανταχοῦ Ἀγγλικανῶν ἐπισκόπων, στερεῖται οἰασδήποτε διοικητικῆς ἢ νομοθετικῆς ἢ δικαστικῆς ἐξουσίας, καὶ ποιεῖται ἀπλᾶς συστάσεις, τὰς ὁποίας αἱ διάφοροι ἐπαρχίαι δύνανται, ἂν ἐπιθυμῶσι, νὰ υἱοθετήσωσιν ἢ ν' ἀπορρίψωσιν. Διὰ τοῦτο, μολονότι αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς ἐκφράζουσι τὴν κοινὴν σκέψιν τῶν Ἀγγλικανῶν ἐπισκόπων,

45. Βοηθητικὰ ἀπὸ Ὀρθοδόξου πλευρᾶς εἶναι αἱ ἐργασίαι—ἐκθέσεις τῶν Ὀρθοδόξων ἀντιπροσώπων εἰς τὰ Συνέδρια ταῦτα. Ν. Δαμαλά, Ἐκθεσις πρὸς τὴν Ἰ. Σύνοδον (τῆς Ἑλλάδος) περὶ τῶν ἐν Βόννη πεπραγμένων καὶ κρίσεις περὶ αὐτῶν, Ἀθ., 1875. Ζήκου Ρώση, Ἐκθεσις τῶν γενομένων ἐν ταῖς ἐν Βόννη γενομέναις συνελεύσεσι περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ 1875· Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἐνθ' ἄν., σ. 31 ἐξ. Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἐνθ' ἄν., σ. 119, 126-139. Β. Στεφανίδου, Ἐνθ' ἄν., σ. 710. Ἰ. Ν. Καμίρη, Ἐνθ' ἄν., I, 340. P. H. Reusch, Bericht über die Unions-Conferenzen, Bonn, 1874, 1875. Bonn, 1875. Reports in English London, 1875, 6, New York, 1876. J. Overbeck, Die Bonner Unions-Conferenzen, Halle, 1876. G. Florovsky, Op. cit., pp. 207-9.

μαλλον ὁ χαρακτήρ τοῦ συνεδρίου παρὰ ὁ τῆς Συνόδου ἀρμόζει εἰς αὐτήν»⁴⁶.

Τὸ Α' Συνέδριον τοῦ Λάμπεθ (1867) ἐθίγεν εἰς τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ γενικῶς τὸ θέμα τῆς ἐνότητος, «Τοῦ εὐλογημένου δώρου τῆς ἐνότητος ἐν ἀληθείᾳ»⁴⁷, ἄνευ μνείας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τὸ Β' Συνέδριον συνεκλήθη τὸ 1878. Τὸ Γ' Συνέδριον (1888) καθώριζεν ὡς βᾶσιν δι' οἰανδήποτε μελλοντικὴν ἔνωσιν τὸ Τετράπλευρον: α') τὴν Ἀγίαν Γραφήν, β') τὰ Σύμβολα Ἀποστολικὸν καὶ Νικαίας, γ') τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἰδρυθέντα δύο Μυστήρια, τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, καὶ δ') τὸ Ἐπισκοπικὸν Ἀξίωμα⁴⁸. Ἔθιγε δὲ διὰ πρώτην φοράν καὶ τὰς σχέσεις τῶν Ἀγγλικανῶν πρὸς τοὺς Ὁρθοδόξους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκτοτε θὰ συμβαίνει ἀνελλιπῶς. Μέχρι τοῦ Ε' Συνεδρίου (1908) τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξετάζεται μονομερῶς, ἀπὸ μέρους τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ ΣΤ' (1920) καὶ ἐξῆς εἰς τὰ Συνέδρια ταῦτα προσκαλοῦνται καὶ Ὁρθόδοξοι ἀντιπροσωπεῖται, τὰ μέλη τῶν ὁποίων προβαίνουσιν εἰς διμερεῖς θεολογικὰς συζητήσεις, ἐπισήμους ἢ ἀνεπισήμους, εἴτε καὶ ἀπλῶς παρίστανται ὡς ἐπισκέπται. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Γ' Συνεδρίου (1888), εἰς τὴν Ἔκθεσιν αὐτῆς (11), θίγει τὰς ἐκατέρωθεν ὑφισταμένας διαφορὰς ἐπὶ τῆς προσθήκης τοῦ Filioque, ἧς ἡ ἀπάλειψις ἀπὸ Ἀγγλικανικῆς πλευρᾶς θεωρεῖται δύσκολος, ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς τελέσεως τοῦ Βαπτίσματος ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων διὰ τρισσῆς ἀναδύσεως καὶ καταδύσεως καὶ τῆς Βεβαίωσεως ἢ Χρισματος κατὰ τοὺς Ὁρθοδόξους. Ἐπὶ τῶν δύο τελευταίων τούτων σημείων εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἡ συμφωνία. Περαιτέρω λέγεται ὅτι,

«Θὰ εἶναι δύσκολον δι' ἡμᾶς νὰ προέλθωμεν εἰς στενωτέρας σχέσεις μετὰ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ἐνόσω αὕτη κρατεῖ τὴν χρῆσιν τῶν εἰκόνων, τῆς ἐπικλήσεως τῶν Ἀγίων καὶ τῆς λατρείας τῆς Κεχαριτωμένης Παρθένου». Ἐν τέλει τονίζεται ἡ ἀποφυγὴ τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῶν Ὁρθοδόξων εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτῶν ζωὴν⁴⁹. Ἐκ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συνεδρίου τούτου ἡ 17ῃ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν.

«Τὸ Συνέδριον... ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ, ὅπως τὰ ἐμπόδια διὰ μίαν πληρεστέραν ἐπικοινωνίαν, προϊόντος τοῦ χρόνου, μετακινήθωσι διὰ τῆς περαιτέρω ἐπικοινωνίας καὶ τοῦ ἐκτενοῦς διαφωτισμοῦ»⁵⁰. Ἡ

46. Ἐνθ' ἀν., σ. 112-3. Θυατείρων Γερμανοῦ, Τὸ Συνέδριον τοῦ Λάμπεθ, Ο 5 (1930) 207-8. Μιχαὴλ Κωνσταντινίδου (Ἀμερικῆς), Τὸ Συνέδριον τοῦ Λάμπεθ, Ε 8 (1930) 252-3, 306-9, 314-7. Φιλαδελφείας Ἰακώβου, Τὸ Συνέδριον τοῦ Λάμπεθ, Ο 33 (1958) 140-7.

47. The Six Lambeth Conferences, 1867-1920, Reissue, London: SPCK, 1929, p. 49.

48. Ibidem, p. 122.

49. The Six Lambeth Conferences, pp. 167-9.

50. Ib., p. 124. Encyclical Letter of 1888, Ib., pp. 115-6.

ἐπὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐνότητος Ἐπιτροπῇ τοῦ Δ' Συνεδρίου (1897) ὑποβάλλει εἰς τὸν Συνέδριον τὴν πρότασιν ὑπὲρ τοῦ διορισμοῦ ἰδίας Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Ἀναλύει ἀπὸ ἐνωτικῆς πλευρᾶς τὸ ὅλον πρόβλημα τῶν ὑφισταμένων διαφορῶν μεταξύ Ἀνατολικῶν καὶ Ἀγγλικανῶν καὶ διαπιστοῖ, ὅτι αὐταὶ στηρίζονται μᾶλλον ἐπὶ τῆς διαφορᾶς σκέψεως ἢ ἀντιλήψεως μεταξύ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Δυτικοῦ κόσμου καὶ εἰς τὸν ἑκατέρωθεν ἐπικρατοῦντα ἐξαιρετικὸν βαθμὸν ἀγνοίας. Εὐχαρίστως δὲ ἀναγνωρίζει τὸν παρὰ ταῖς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας ὑπάρχοντα σεβασμὸν πρὸς τὰς Ἁγίας Γραφὰς καὶ τὴν διάδοσιν τούτων εἰς διαφόρους γλώσσας παρ' αὐτοῖς⁵¹. Τὸ Δ' Συνέδριον ἐψήφισε τὴν ἐξῆς ἀπόφασιν, ὅπως:

«Οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Καντερβουρίας καὶ Ἰόρκης καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Λονδίνου παρακληθῶσι ν' ἀποτελέσωσι μίαν Ἐπιτροπὴν, μετὰ τὴν πληρεξουσιοδότησιν νὰ προσλάβωσι καὶ ὅσα ἄλλα μέλη ἤθελον ἐγκρίνει, ἵνα εἴτε προσωπικῶς εἴτε διὰ γραμμάτων ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν Πατριαρχῶν, τῆς διοικούσης Συνόδου τῆς Ρωσίας καὶ τῶν ἀνωτάτων ἀρχῶν τῶν διαφόρων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ σκοπῷ ἐξασφαλίσεως πληρεστέρως συνεννοήσεως καὶ στενωτέρων σχέσεων μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ὁμολογίας. Τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης ἔργον ἔσται ὡσαύτως ἡ ἐπιμέλεια, ὅπως μεταφρασθῶσι βιβλία καὶ ἔργα ἐκθέτοντα τὴν κατάστασιν τῶν διαφόρων τούτων Ἐκκλησιῶν καὶ κατηγορήσεις καὶ Εὐχολόγια, τὰ ὅποια θὰ ἠδύναντο ν' ἀποβῶσι χρήσιμα εἰς ἀμοιβαίαν συνεννόησιν»⁵².

Ἐν ἔτος μετὰ τὸ Συνέδριον τοῦ Λάμπεθ (1898) ὁ Σαλισβουρίας Ἰωάννης (John Wordsworth of Salisbury) ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φρειδερίκου Temple εἰς τὴν Ἀνατολήν. Οὗτος ἐπεσκέφθη τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Κωνσταντῖνον Ε' (1897-1901) καὶ συνεζήτησε τὰ σχετικά πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἰωάννου, ὁ Φρειδερίκος (1899) γράφων πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον εὐχεται ὑπὲρ τῆς στενωτέρας ἐπικοινωνίας καὶ συνεργασίας ἐν τῇ διαδόσει τῶν Ἁγίων Γραφῶν, προτείνει δὲ α') τὴν παῦσιν τοῦ ἑκατέρωθεν προσηλυτισμοῦ, β') τὴν ἐν ἐπισημοῖς ἡμέραις ἀνταλλαγὴν ἐπισκέψεων τῶν Ὁρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν κληρικῶν καὶ γ') τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγγελίαν τῶν σημαντικωτέρων γεγονότων. Ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν ἀπάντησίν του ἀποδέχεται πάντα ταῦτα⁵³. Ἐκτοτε βλέπομεν νὰ ἀρχίζῃ ἡ ἐπίσημος τακτικὴ ἀλληλογραφία μεταξύ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καντερβουρίας καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, διευρυν-

51. The Six Lambeth Conferences, pp. 244-6.

52. *Ib.*, pp. 205-6. Οὐατέρων Γερμανοῦ, ἔνθ' ἄν., σ. 141.

53. *EA* 48 (1898) 36, 45, 106. *EA* 19 (1899) 386, 388. Φιλαρέτου Βασιλείου, ἔνθ' ἄν., σ. 120-1. Ἰ. Ν. Καμύρη, ἔνθ' ἄν., I, 341 ἐξ. G. Florovsky, *Op. cit.*, p. 241.

θεῖσα ἔτι περισσότερον κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα⁵⁴. Ὁ Κωνσταντῖνος διώρισεν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις εἰδικὴν μόνιμον Ἐπιτροπὴν (1899), εἰς ἣν ἐλάμβανε μέρος καὶ ὁ ἐν τῇ Πόλει ἡμῶν τότε Ἀγγλικανὸς ἱερεὺς Dowling. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη εἰργάσθη καλοῖς καὶ κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπῆρχεν ἀνάγκη σαφοῦς ἐκθέσεως τῆς πίστεως τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Πρὸς τοῦτο ὑπέβαλε πέντε ἐπερωτήσεις:

α') Ποία εἶναι ἡ ἐπίσημος ὁμολογία τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας; ποῦ περιέχεται αὕτη καὶ ποῖον τὸ κύρος αὐτῆς;

β') Τί διδάσκει ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία περὶ τοῦ ἀλαθῆτου τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων;

γ') Τί διδάσκει ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία περὶ πίστεως καὶ καλῶν ἔργων, ὃ ἔστι, τί ἀπαιτεῖται πρὸς σωτηρίαν καὶ δικαίωσιν;

δ') Πόσα Μυστήρια παραδέχεται ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία; τί διδάσκει ἐν γένει περὶ Μυστηρίων, καὶ ἰδίᾳ περὶ Βαπτίσματος, καὶ Εὐχαριστίας, καὶ Ἱερωσύνης;

ε') Τί διδάσκει ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία περὶ προορισμοῦ, περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ παραδόσεως;»

Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἠτοίμασεν ὁ Σαλισβουρίας Ἰωάννης, ἔχων τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν Ἀρχιεπισκόπων Καντερβουρίας καὶ Ὑόρκης καὶ τῶν Ἐπισκόπων Λονδίνου, Γιβραλτάρ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις. Τὸ κείμενον τοῦτο κατὰ τὸν π. Φλορόφσκη φέρει ἡμιεπίσημον χαρακτῆρα⁵⁵.

α') Ἡ πίστις τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας περιλαμβάνεται εἰς τὰ τρία ἀρχαῖα Σύμβολα, Νικαίας, τῶν Ἀποστόλων καὶ τὸ Ἀθανασιανόν, εἰς τὸ Εὐχολόγιον, ἀποτελοῦν ἀεπίσημον καὶ αὐθεντικὴν ἐκφρασιν τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας» καὶ εἰς τὰ 39 Ἄρθρα, εἰς τὰ ὁποῖα «οὐδεμία... ἀπαιτεῖται... τυπικὴ συναίνεσις ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ἡμῶν, οὐδὲ ἀναγκαίως, ἐκ μέρους τοῦ κλήρου τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς ἡμετέρας κοινωνίας τῶν ἰδρυμένων ἐν τῇ ξένη». Ταῦτα συμφωνοῦσι πρὸς τὰς Ἁγίας Γραφάς, τὰς ὁποίας «τιμῶμεν... ὡς τῆς θείας ἀληθείας κανόνα καὶ κριτήριον, δι' ὧν πᾶς τύπος δόγματος, εἴτε ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως, εἴτε ἐκ θεολογικοῦ ὀρισμοῦ πηγάζων, ὀφείλει νὰ δοκιμάζηται».

54. Τοιαύτη ἀλληλογραφία ὑφίσταται καὶ μεταξὺ τοῦ Καντερβουρίας καὶ τῶν ἄλλων Ὁρθοδόξων Πατριαρχῶν καὶ τῶν Ἀρχηγῶν τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ὡς ἐπίσης καὶ μεταξὺ τῶν Πρώτων ἄλλων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ὁμολογίας μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ ἄλλων Ὁρθοδόξων Πρωθιεραρχῶν.

55. Teaching of the Church of England on some points of the Religion set forth for the information of Orthodox Christians of the East in the form of an answer to questions, London, 1900. G. Florovsky, Op. cit., p. 211. Τοῦτο μετεφράσθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Ρωσικὴν. ΕΛ 21 (1901) 251 ἐξ. Ἐγγραφα Διαφωτιστικὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας (ἐφ. Ἐγγραφα), ἐπιμ. Σ., ΚΠ., 1920. Φιλαρέτου Βαφειδίου, Ἐνθ' ἄν., σ. 121-2. Ἰ. Ν. Καρμίρη, Ἐνθ' ἄν., Ι, 343-4.

β') 'Η ἀπὸ τῆς πλάνης προφύλαξις δηλ. τὸ ἀλάθητον, εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ οὐχὶ τῶν ἀνθρώπων. Οἱ τῆς πίστεως ὄρισμοὶ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων «εἰσὶν ἀκριβεῖς καὶ πισταὶ ἐκφράσεις τῶν ἀληθειῶν» περὶ τῆς Τριάδος, τῆς Ὑποστάσεως καὶ Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Ὑποστάσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας θεωρεῖ ἑαυτὴν οὐχὶ δεσμευομένην ὑπὸ τῶν διατάξεων τῆς Ζ' Συνόδου».

γ') Ἡ σωτηρία καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ζωσῆς πίστεως «ἥτις τόσῳ φυσικῶς παρορμᾷ τὸν πιστεύοντα εἰς καλὰ ἔργα».

δ') «Τῶν... Μυστηρίων τὸν ἀριθμὸν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας ἀκριβῶς δὲν ὥρισεν. Ἀνομολογεῖ ὁμως ὅτι δύο αὐτῶν εἶναι τῶν ἄλλων ἀνώτερα τὸ ἀξίωμα». «Τὰ δύο μεγάλα Μυστήρια ἢ τὰ Εὐαγγελικὰ Μυστήρια» εἶναι τὸ Θεῖον Βάπτισμα καὶ ἡ Θεία Εὐχαριστία. Τὰ ὑπόλοιπα πέντε καλοῦνται μυστηριώδεις πράξεις «καὶ κανονικὰ μέσα χάριτος». Ἐπακολουθεῖ ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἰδίως περὶ τοῦ Βαπτίσματος—Βεβαίωσεως (Χρίσματος), Θείας Εὐχαριστίας καὶ Ἱερωσύνης.

ε') Ἡ περὶ Προορισμοῦ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας διδασκαλία δὲν εἶναι ἀπολύτως Καλβινική. Ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίστεως «καὶ λέξεις «καὶ τοῦ Υἱοῦ», παρέσιγήθησαν κατὰ ἓνα τρόπον ἄτακτον». Γίνεται δεκτὴ ἡ ἔκφρασις τὸ «Ἁγιον Πνεῦμα ἀπροέρχεται ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ». Περὶ Παραδόσεως λέγονται τὰ ἑξῆς:

«Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας ἀποδέχεται καὶ σέβει τὰς ἀρχικὰς τῆς Ἐκκλησίας παραδόσεις, αἵτινες εἰσιν ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, μνημῶν οὕσα ὅτι αὐτὸς ὁ κανὼν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐγένετο δεκτὸς ἐκ παραδόσεως».

Περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν ἄλλας τινὰς ἐκδηλώσεις, οὐχὶ πάσας ἐκκλησιαστικῆς φύσεως. Οὕτω τὸ 1888, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας Ἐδουάρδος Μπένσον, μόνος ἐκ τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως, ἀπέστειλεν ἐπὶ τῇ 900ρίδι τοῦ Ἐκχριστιανισμοῦ τῆς Ρωσίας πρὸς τὸν Μητροπολίτην Κιέβου Πλάτωνα μῆνυμα χαιρετιστήριον. Ὁ Πλάτων ἀπήντησεν—εὐχόμενος ὑπὲρ τῆς περαιτέρω συσφίξεως τῶν σχέσεων⁵⁶. Τὸ 1893 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου Διονύσιος Λάτας ἔλαβε μέρος εἰς τὸ ἐν Σιγκάγῳ Παγγρηστιανικὸν Συνέδριον καὶ ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἐπισκοπιανῶν. Τὸ 1896 ὁ Ἐπίσκοπος Peterbourough καὶ μετέπειτα Λονδίνου Creighton παρευρέθη ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν στέψιν τοῦ Τσαροῦ Νικολάου. Τὸ 1897 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ὑόρκης William Maclagan ἐπεσκέφθη τὴν Ρωσίαν. Τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλανδίας Ἀντώνιος ἦλθεν εἰς Ἀγγλίαν διὰ νὰ παρευρεθῇ εἰς τὸν ἑορτασμὸν τοῦ 60οῦ Ἀδαμαντίνου Ἰωβηλαίου τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας⁵⁷.

56. EA 4 (1884) 465 ἑξ. A. Riley, ed., Op. cit., pp. 2-3

57. I. N. Καμίση, "Εὐθ' ἀν., I, 340-1, ὑπόσημ. 3. G. Florovsky, Op. cit., p. 210.

Τέλη τοῦ αὐτοῦ καὶ ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος ἀπὸ Ἀγγλικανικῆς πλευρᾶς σημαντικὸν ρόλον, ἐκτὸς τῶν προαναφερθέντων ἀτόμων, διαδραματίζουσι ὁ J. W. Birbeck (1859-1917)⁵⁸ μὲ τὰς συνεχεῖς ἐπαφὰς του πρὸς τοὺς κύκλους τῆς Ρωσικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τὰ τακτικὰ αὐτοῦ ταξίδια εἰς τὴν χώραν ἐκείνην καὶ ὁ Ἐπίσκοπος τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἐπισκοπιανῶν δρ. Grafton τῆς Ἐπισκοπῆς Fond-d. — Lac.

Τὸ πρόβλημα τῶν Ἀγγλικανικῶν Χειροτονιῶν, μετὰ τὴν καταδίκην αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Πάπα τὸ 1896, ἤρχισέ νὰ ἐπισύρῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ὁρθοδόξων Θεολόγων. Ὁ Β. Α. Σοκολόφ, Καθηγητῆς τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἀκαδημίας, ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐπισκοπιανῆς Ἐκκλησίας», γραφέντι Ρωσιστί, «πρῶτος ἀνέλαβε νὰ ἐξετάσῃ ἐπιστημονικῶς τὸ ζήτημα τοῦτο». Μὲ τὸ ἴδιον θέμα ἠσχολήθη καὶ ὁ Ἀθανάσιος Μπουλγάκωφ, τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Κιέβου, εἰς τὴν ἐργασίαν του «Τὸ Πρόβλημα τῶν Ἀγγλικανικῶν Χειροτονιῶν». Ἀμφότεροι, παρὰ τοὺς διαταγμὸς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ δογματικοῦ ἐδάφους, ἐκφράζονται μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς ἀποδοχῆς τῶν Χειροτονιῶν τούτων⁵⁹.

Ὁ Ἐκκλησιαστικὸς Ἱστορικὸς Φιλάρετος Βαφειδης, κρίνων τὰς μέχρι τοῦδε σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, λέγει τὰ ἑξῆς:

«Τοιαῦται εἶναι αἱ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σχέσεις μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, αἵτινες καίτοι ἄνευ πραγματικοῦ τινος ἀποτελέσματος, συνετέλεσαν ἡμῶς εἰς τὴν διαλεύκανσιν τῶν μεταξύ ἀλλήλων δογματικῶν διαφορῶν, ἡ ἄρσις τῶν ὁποίων δὲν εἶναι ζήτημα χρόνου, ἐφόσον ἀναφέρονται εἰς τὸ πνεῦμα, τὸ διέπον ἀμφοτέρως· πολλοὶ βεβαίως ἡμέτεροί τε καὶ ἄγγλοι αἰσιόδοξως ἀπεφάνθησαν περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἐφόσον ἐν τῇ ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπικρατεῖ πνεῦμα προτεσταντικόν, ἐφόσον αὕτη στερεῖται ἐνότητος, σταθερότητος καὶ ἀκριβοῦς Ἐκκλησιαστικῆς αὐτοσυνειδησίας, ἐφόσον αὕτη διέπεται ὑπὸ δογματικῆς χαλαρώσεως καὶ πιέζεται ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἡ ἔνωσις αὕτη δὲν φαίνεται πολὺ εὐκόλος καὶ προσεχής»⁶⁰.

(Συνεχίζεται)

58. A. Riley, ed., Op. cit., W. J. Birbeck, Life and Letters. ed. by his wife, London, 1921.

59. Ἀμφότερα τὰ ἔργα ταῦτα μετεφράσθησαν Ἀγγλιστί ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας (Church Historical Society). Sokolov, One Chapter from an enquiry into the Hierarchy of the Anglican Episcopal Church. Bulgakoff, the Question of Anglican Orders, in respect to a «Vindication» of the Papal decision... transl. by W. J. Birbeck, London, 1899. Ο. Θ., EA 20 (1900) 220. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἐνθ' ἄν., σ. 40-5. G. Florovsky, Op. cit., p. 241.

60. Ἐνθ' ἄν., σ. 123-4. J. A. Douglas, The Relations of the Anglican Churches with the Eastern-Orthodox especially in regard to the Anglican Orders, London: Faith Press, 1921, p. 43.